

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Др Петар Хафнер

Универзитет у Нишу, Економски факултет, Ниш

Милош Крстић

Стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја

СВЕТСКА ЕКОНОМСКА КРИЗА И КОНЦЕПТИ ПОСТКРИЗНОГ¹

Апстракт

Свет у коме живимо се стално мења, а истраживање промена узрокује појаву теорија које компетентније објашњавају економску стварност. Светски догађаји последњих месеци показали су да су економске кризе реалност капитализма. Сазрело тумачење света, који је у процесу стварања, је поново актуелизовало марксистичку теорију на Западу, с једне стране, и указало на очигледну потцењеност улоге института у технолошком напретку, с друге (стране).

Постоје два главна циља овог рада. Један је да се објасни како ће, баш, елементи методологије и теорије класичног и савременог марксизма помоћи код испитивања узрока кризе и указивања на путеве који воде њиховом превазилажењу. Други је да се размотри улога института у технолошком напретку који у значајној мери одређују брзину и ефективност развоја нових технологија економског система.

Кључне речи: светска економска криза, финансијски капитал, финансијске спекулације, технолошки прогрес, институти, сценари посткризног развоја.

ЈЕЛ Класификација: А10, В14

WORLD ECONOMIC CRISIS AND CONCEPTS OF POST-CRISIS DEVELOPMENT

Abstract

The world in which we live is constantly changing, and the research of changes enables the appearance of theories which more competent to explain economic reality. World events in recent years have shown that the economic crisis are the reality of capitalism. Mature view of the world which is in the process of the creation again activated to Marxist theory in the West, on the one hand, and pointed to obviously depreciated role of institutes in technological progress, on the other (side).

This paper has two main purposes. One is to explain how, exactly, the elements of the methodology and theory of classical and modern Marxism help investigating the cause of the crisis and demonstrating ways to overcome them. The other is to review the role of institutes in technological progress which in the large extent determine the speed and effectiveness of the development of the new technologies in the economic system.

Key words: world economic crisis, financial capital, financial speculation, technological progress, institutions, scenarios of post-crisis development.

¹ Рад је део истраживања на пројекту „Унапређење конкурентности јавног и приватног сектора умрежавањем компетенција у процесу европских интеграција Србије“, бр.179066, који финансира Министарство просвете и науке Р. Србије.

Увод

Крахом неолибералног модела друштвеног (економског) развоја, који настаје 2008. године, сломом финансијског система светске економије, долази до светске економске кризе. Она је својеврсни “спонтани хаос”, производ идеје и праксе да је тржиште “свемогућа невидљива рука” која уводи ред у економски живот и друштво у целини. Кризни процеси у економији и њихова претња да наруше општу друштвену стабилност и изазову социјално-економске конфликте, условили су потребу да и највећи заговорници догме о слободном тржишту и слободној конкуренцији прихвате нужност економске функције државе кроз државни интервенционизам.

Крајем 20. века и почетком новог века у САД је предузето низ мера на дерегулацију финансијског сектора. Генерално са тим текао је произвољан развитак без непосредне контроле Федералних резерви.

Немајући за то реалне економске основе, светски обим финансијских актива, у 2007. г. био је десет пута виши од светског БДП-а. Овај се процес морао, било када, завршити, и он се завршио. Крах хипотекарног кредитирања послужио је као “бачена удица” за следеће догађаје. Смањивање међубанкарских кредита због оштрог пада поверења у односима између финансијских институција, заостравање проблема са кредитом, крах неколико крупних финансијских институција који би, без “трилионског утицаја” државе у економији САД-а и ЕУ, изазвао банкротство.

Очигледне последице светске економске кризе огледају се у смањењу обима и заостравању услова кредитирања, оштром паду капитализације компанија, изразитом и неравномерном паду индекса фондова, порасту буџетских дефицита, рецесији у производњи, порасту незапослености, снижењу цена, и на крају смањењу потрошачких расхода. На први поглед, сви основни параметри класичне кризе су присутни. Моћне антикризне мере примењене су на самомо почетку (монетарна експанзија, резање јавне потрошње, спасавање банкарског система²). Зашто се после више од полувековног развика, без значајних падова, светска капиталистичка привреда нашла у условима дубоке светске економске кризе? Одговор на ово питање покушаћемо да нађемо у теорији савременог марксизма.

Финансијска криза као економски феномен

Према марксистичкој теорији у условима робне производње и размене (роба) као јединственог процеса репродукције, пропорционалност и уравниоженост економије утврђују се не непосредно, већ *aposteriori* (искуствено) као резултат стихијског судара роба на тржишту. Из овог настаје нека апстрактна закономерност коју је Маркс открио пре 140 година: уколико је дубља одвојеност произвођача (економисти мејнстрима рекли би: уколико би била потпунија конкуренција), утолико су веће потенцијалне могућности избијања кризе. Насупрот томе, уколико су производња и размена потпуније и прецизније оријентисане на друштвене потребе, утолико је вероватноћа кризе мања. Зато се све мере регулације кризе свде на интервенције државе у тржишне процесе тако да произвођач има друштвену, а не тржишну гаранцију у производњи (инвестиционе гаранције, јефтине кредити...) и реализацији своје продукције (државна набавка или макар реализација кредита).

² Преузет од: http://nkatic.files.wordpress.com/2013/03/svetska_ekonomska_kriza_katic.pdf

У 2008. години Алан Гринспен (Alan Greenspan) (председник америчких Федералних резерви од августа 1987. до јануара 2006. године) је изјавио да је узрок кризе увереност у постојање “мудрости“ тржишне економије (Sen, 2010., стр. 53), због које су углавном све врсте регуларних норми у САД-у изгубиле на значају. Још важније је и то: за чим жуде представници капитала, бизнисмени у условима кризе? Они траже, зарад личног интереса, да се држава (било каква) не одриче улоге регулатора. Бизнисмени САД-а су тражили 700 милијарди евра, ЕУ 1,3 трилиона долара, Русије више од 100 милијарди долара. Другим речима, када тржишни саморегулишући механизам не функционише, потребни су друштвени регулатори који *a priori*, гарантују друштвену неопходност онога што се производи или онога са чиме се шпекулише на тржишту.

Могућност настанка кризе, по Марксу, је могућност неслагања радњи куповине и продаје, а везано за функцију новца као обртног средства које има улогу ознаке општег еквивалента. У марксистичкој теорији новца, роба има вредност (цену), а не нека количина ознака. То указује на узроке могућег одвајања финансијског сектора од реалног и објашњава зашто то одвајање доводи до стварања и пуцања “финансијског мехура“. Како финансијски капитал не ствара нову вредност, он није роба у правом смислу речи.

У поређењу са класичним поставкама Маркса, свет се суштински изменио. Једна од основних промена је формирање огромног финансијског сектора. Финансијски капитал последњих десет година почео је да се претвара у релативно самосталну и самодоволну целину. Чак и више од тога, почео је да расте темпом који суштински надмашује капитал у сфери реалне економије. Ако је 1980. г. финансијска актива (акције, банкарски депозити ...) била приближно једнака светском БДП (12 трилиона и 10 трилиона долара), то је прва у 2007.г. за 3,5 пута била већа од друге: 195 трилиона наспрам 55 трилиона долара³.

Тако се може извести закључак да се у светској економији појавила гигантска надградња у којој релативно самостално кретање финансијског капитала настаје као издвојена сфера привреде (Левина, 2006., стр. 85). И све до кризе 2008. г. ова сфера се, заиста показала самодовољном. Међутим, у условима кризе постаје јасно да је та самостаљност, с друге стране, само релативна. Чак остајући на нивоу испитивања робе и новца можемо, као Маркс, да укажемо на то да новац (као посредник у размени, папирна или виртуална ознака) није богатство ван система продукције робе (Бузгалин и др., 2009., стр. 122).

Новац као средство размене је само ознака за вредност, а вредност, опредељена у роби, је друштвено потребан рад. Само та вредност се може, даље, расподељивати и прерасподељивати у било коју економску сферу, као и у финансијски сектор, делатност која, сама по себи, не ствара вредност. Целокупно богатство које се враћа у финансијске сфере, с тачке гледишта марксистичке теорије, је ништа друго до прерасподела вредности створене у реалном сектору. При том, савремена производња се карактерише тако високом продуктивношћу рада да створено богатство припада свима, посебно делатностима у финансијском сектору (Ђоровић, 2012, стр. 80). С друге стране, финансијски капитал ствара само фиктивно богатство, крајње оригиналну “лажну“ вредност.

³ Преузето од: www.hbr-russia.ru

Нагомилавање капитала и промене у технолошкој структури глобалне економије као узроци кризе

С тачке гледишта аутора „Капитала“, криза хиперпродукције од потенцијалне постаје реална, када капитал не може бити профитабилно употребљен према закону тенденције опадања опште профитне стопе. Систем производних односа у капитализму створио је сложену мрежу ирационалних и фиктивних облика капитала чији је посао да индукује и присвоји „лажну друштвену вредност“. Све ово уводи проблем нагомилавања капитала у, принципијално, нови контекст.

Увећано нагомилавање капитала представља фундаменталну покретачку снагу касног капитализма. За касни капитализам нарочито је било карактеристично преливање продуктивних ресурса (људских, финансијских) из сфере материјалне производње у остале сфере. То су области где се не стварају материјална добра ни средства за развој људских способности: финансијске спекулације и многобројне форме посредничке делатности; „индустрија нерада“ нарочито у областима маскултуре; хипертрофирана сфера државног и корпоративног управљања.

У свим овим сферама, с тачке гледишта марксистичке теорије, стварају се само „лажне форме“ (отуда и назив „лажни сектор“) богатства. Развој финансијског сектора резултирао је нагомилавањем капитала у реалном сектору, тако да је капитал постао ограничен сопственим ограничењима. Он се није могао даље ефективно употребљавати, макар и са просечним профитом, у областима које обезбеђују прогрес производних снага и излио се у „лажне“ сфере привреде. Чињеница да се капитал није могао даље ефективно употребљавати указује, на првом месту, да се процес екстензивне експанзије информационо-компјутерских технологија (физичког капитала) нашао у завршној фази. Може ли ово навестити материјалну основу кризе?

Представници технолошког правца у савременој економској теорији (присталице технолошког детерминизма и еволуционе економије) објашњавају узроке кризе разноликошћу бројних концепција, од смењивања технолошких утицаја (Глазјев), успона новог дугог таласа Кондратјевског циклуса⁴ (Хирука, Даментјева), „иновационе паузе“ (Полтерович) до „парадигматичног покрета“ (Перез). Присталице технолошких верзија јединствени су, углавном, у кључном узроку кризе: признају еволуциону промену у технолошкој структури глобалне економије. Разлике, које се јављају између ових концепција, превасходно су термилошког карактера. Ако је за Глазјева (Глазјев) светска економска криза резултат замене доминирајућег технолошког поретка, то је, са тачке гледишта Карлоте Перез (Carlota Perez), „преломни моменат“ у еволуцији старе технолошке парадигме, док је, према претпоставци Полтеровича (Полтерович), криза повезана са наступајућом смењом технологије широке примене. Присталице технолошког детерминизма, признавајући у целини вишефакторску и кумулативну узрочност кризе, препуштају њен споредан, другостепени значај осталим факторима (Фролов, 2011., стр. 18). По Дементјеву (Дементјев), „управо, узимање у обзир законитости дугорочног технолошког развитака (дуго или кондратјевски таласи) помаже да се открије узајамна веза раних узрока кризе“ (Дементјев, 2010., стр. 64), као што су финансијски, институционални, социопсихолошки.

⁴ Руски економиста Д. Кондратјев (Д. Конъратъев) је у својим радовима објавио систематизован преглед привредних кретања у економски најразвијеним земљама. Из публикованих података се јасно видело да дуги циклуси представљају реалност привредног раста (Цветановић и др., 2012, стр. 4).

Присталице технолошког детерминизма, према Нелсону (Nelson), јасно схватају да се ниво и карактер технолошког прогреса налази под утицајем институционалних структура које га подржавају, док су институти ти који у значајној мери одређују брзину и ефективност шематизма нових технологија економског система (Цветановић и др., 2012, стр. 8). Другачије речено, институти одређују брзину и ефективност шематизма нових технологија економског система (Нелсон, 2002., стр. 18). Ипак, већина савремених теоретичара еволуционе економије, укључујући и представнике технолошког правца у теорији, обраћа пажњу на динамику и форме технолошког прогреса, посебно на механизме настајања и на дифузију крупних иновационих кластера. Разлог овоме ваља тражити у потреби заговосника еволуционе економије да елаборирају ставове по којима централна улога у генерисању привредног раста припада технолошким иновацијама (Цветановић и др., 2012, стр. 2). С друге стране, институционалисти су усредсређени на анализу фактора (чиниоца) и начина минимизације трансакционих трошкова насталих у интеракцији агената и њихових организација „у високотехнолошком свету, са бескрајно високим нивоом специјализације, поделом рада и деперсонифицираном разменом“ (Норт, 1997., стр. 29). На тај начин, у области теорије економског развоја и криза, настаје очигледан раскид између институционализма и еволуционизма, чиме се распршава широко распрострањена илузија предметног и теоријског јединства институционално-еволуционог правца (Фролов, 2011., стр. 19). У намери да се са крајњом објективношћу објасне савремене “потресе” глобалне економије, представници технолошког правца у теорији криза потајно доприносе осиромашењу њеног економског садржаја. Одајући се претерано технологији и занемарујући институционалне противуречности, они добијају “слике” кризе ништа мање апстрактне од слика “надреалиста” неокласичног правца (Фролов, 2011., стр. 19).

Значајну распрострањеност је добила претпоставка да се исцрпљеност потенцијала широко применљивих информационо-комуникационих технологија (ИКТ) јавља као главни узрок светске економске кризе. Међутим, критичари су се нашли повређеним аргументацијом присталица оваквог става. На пример, Глазјев (Глазјев) констатује да су „пуцање и пад цена енергената у време светске финансијске кризе први знаци последње фазе „животног циклуса доминирајућег технолошког поретка“ ... “ (Глазјев, 2008., стр. 8). Полтерович (Полтерович) се слаже са Глазјевим: „Старе базе иновације – информационе технологије, компјутери и Интернет – не гарантују довољну количину нових информација“ (Полтерович, 2009., стр. 11) и „у суштини су, као мотор економског раста, исцрпљене њихове могућности“ (Полтерович, 2009, стр. 9). Образлажући свој став, он цитира рад К. Карла (К. Carlaw), Р. Липсија (R. Lipsey) и Р. Веба (G. Webb) (Карл и др., 2007., стр. 62-64), у коме су коришћене чињенице (из) преткризне статистике. Крајње натегнуто од ових аутора изгледа аналогија коју праве између информационо-комуникационих технологија и електрике: разматрајући дужину животног циклуса електрике као технологије широко коришћене (приближно 80 година), они долазе до закључка да је својим постојањем у информационо-комуникационим технологијама, у скоро 20 година, дошло до пуног исцрпљења њиховог потенцијала (Карл и др., 2007., стр. 68). Требало би доказати да постоје нови прилази информационо-комуникационим технологијама, којима се може надокнадити умањен учинак познатих технологија (Полтерович, 2009., стр. 12). Најновија истраживања показују да је реалан учинак информационо-комуникационих технологија још увек значајан.

Срж тезе еволуционе економије – неравномерна непрекидност економске еволуције – противуречи самој идеји “иновационих пауза” и “прекида” у технолошком развоју и, шире, идеји технолошких циклуса (таласа) приближно једнаке

дужине трајања. Такви циклуси одражавају законитости капиталистичког развитка у конкретно историјским условима. Како је Кондрагјев (Кондрагјев) указао: „ми не можемо у стварности тако једноставно да издвајамо економске процесе према дужини њихових трајања“ (Кондрагјев, 2002., стр. 390). Реалан је плурализам технолошких праваца, мада се може говорити о смени лидерства зависно од броја ангажованих радника и других ресурса“ (Дементјев, 2009., стр. 15). Технолошки поредак светске економије изражава се у коеволуцији хијерархија, њихових „мешавина са тенденцијом ка конвергенцији (спајању). Смена појединачних макро и мегагенерација никако не значи “банкротство“ ексдоминантних области.

Запажамо да се, са смањењем кризних процеса, поново активирала тенденција ка формирању трансакционих берзанских алијанси и група, што, у крајњој линији, доводи до хиперпродукције фиктивног капитала. Тако је почетком 2011. год. дошло до спајања Немачке берзе (Deutsche Borse) и Њујоршке берзе (NYSE Euronext), као и Лондонске берзе (London Stock Exchange Group) и ТМХ групе (TMX Group). Најкрупније светске берзе, чија се капитализација изражава у трилионима долара, у ствари су комерцијалне фирме оријентисане на максимизацију добитка путем повећања обима финансијских спекулација. Објективност берзанских цена постаје све сумњивија уколико сложене институционалне финансијске аранжмане закључују најкрупнији играчи – маркетмејкери (Иншаков, 2008., стр. 21). Они контролишу скривене институционалне механизме, „због којих котирање хартија од вредности неке компаније може да пада и расте, независно од њеног економског положаја“ (Бафет, 2006., стр.196), а под утицајем институционално условљених масовних емоција.

Сазрело тумачење кризе указује да хипертрофирани раст финансијских шпекулација ствара осећај доминације финансијског капитала над индустријским и индукује да финансијски капитал постане главни мултипликатор кризе.

Развитак финансијског капитала и концепти превазилажења финансијске кризе

Смисао финансијског капитала није да је нереалан, већ да је пред нама посебна реалност. Такав капитал је по својој природи и количински и квантитативно неодређен. Он количински не може бити одређен јер је, у принципу, непознат и не може се ни приближно оценити каква је његова стварна величина, тј. вредност. Зна се само, да је стално променљив (оцена) и да зависи не од вредности дате робе (јер робе и нема, то је само фиктивна изведене величина капитала у оптицају), већ од случајних фактора.

У време после појаве Марксовог „Капитала“ фиктивни капитал се битно изменио. Али, проблем превазилажења раста финансијског сектора није ни једини ни највећи, већ постоји проблем власништва капитала у другим сферама економије. Ово власништво добило је на значају пошто је утицало на промену фиктивног капитала. С једне стране, као форма власничког капитала, подржан влашћу гигантских компанија повезаних са најмоћнијим државама света, фиктиван капитал је постао постојанији.

С друге стране, он се све више удаљава од материјалне основе, капитала оних сфера где се ствара вредност, чиме је постао виртуалан. У пракси ову појаву коју научници из САД-а и ЕУ називају финансијализација (Бузгалин и др., 2009., стр.126). Она се одликује многим специфичностима:

- Количинска и квалитативна промена у корист финансијског сектора (растући темпо, обим трансакција, виша норма добити, одливање људских и других ресурса у сферу стварање нових института итд.).

- Дерегулација финансијског система и култура необузданих и неодговорних финансијски спекулација (финансијске спекулације су постале “регулатор”- супститут државног утицаја на економију).
- Однос својине и расподеле добити се битно променио.

На крају, цео систем друштвене репродукције задобио је многе специфичне црте, међу којима се оштро издвојила зависност овог процеса од случајних фактора. Ризичност, нестабилност економског система представљају карактеристике које су дале основу за назив систему “казино капитализам”. Фиктиван капитал “живи” у виртуалној сфери без икаквог материјалног посредника, креће се великом брзином и суштински мења саму природу капитала (милијарде долара сваке секунде мењају своје власнике, а трилиони сваког дана). Нарочито овом виртуалном финансијском капиталу својствене су сталне промене субјекта влаштва, губљење и дифузија права својине. Он је тако изгубио карактеристичне особине капитала.

Величина капитала, његова ефикасност зависе, на прво место, не од квалитета производње и трошкова производње, већ од стално променљиве коњуатуре тржишта хартија од вредности. Капитал излази из реалног процеса потраге за најефикаснијим решењима у производњи робе и услуга и претвара се у релативно “самодовољан свет” спекулација. Тај капитал нема више никакво место у простору и времену. Говорећи језиком Делеза (Делеза) и Гватарија (Гваттари), постаје “детериторијализован”, без “регистравања”, без земље за коју би био везан (Бузгалин и др., 2009., стр. 127). Као такав измиче и националном и међународном регулисању.

Све досад речено односи се на једну страну реалног процеса друштвене производње. Друга страна – “старе” функције финансијског капитала, повезане су са реализацијом кредитних операција, инвестиција и других средстава намењених развоју производње роба и услуга. Промене у структури и величини финансијског капитала се дешавају толико брзо (а толико је свуда присутан) да упознавање унутрашње структуре, система узајамног дејства и сл., у принципу, постаје задатак без решења.

Познато је само, да финансијски капитал на неки начин (не увек) реагује на спољашње надражаје (које регулишу мере највећих држава и међународних финансијских институција). Систем у коме функционише финансијски капитал је непознат и нерегуларан. Монетаристи су до недавно сматрали да је тај систем способан да се спонато развија и како је сада свима постало очигледно они су “мало” погрешили. Њихови противници (међу њима и марксисти) су убедљиво тврдили да криза може избити у сваком тренутку (Бузгалин и др., 2009., стр. 128).

У већини савремених држава, 90-их година прошлог век, почело је “гушење” државне интервенције у сфери економије, условљено развојем глобализације и транснационалног капитала. Све је већа нада полагана на механизам саморегулисања трошкова. И тако је било све до 2008. Криза је натерала да се сви следбеници неолиберализма и њихови опоненти подсети на неопходност државне интервенције у сфери економије. Све владе света предузимају да директно и намерно утичу на економију потискивањем тржишног саморегулисања. Овај консензус скрива, међутим, дубоке противуречности различитих програма изласка из кризе, иза којих се “крију” различити економски интереси социјалних група. Управо се ове разлике анализирају, на првом месту, у марксизму.

Нарочито садашња криза и програми за њено превазилажење показали су да пораст државне интервенције у економији не одговара, увек, интересима друштвене већине. Трилиони долара, добијених од грађана, владе САД-а и ЕУ упућују као помоћ, пре свега, појединачним финансијским институцијама тј. баш оним при-

вредним субјектима чији су превисоки приходи и спекулативна делатност постали директни изазивачи кризе (Бузгалин и др., 2009., стр. 129). Анализа социјалних интереса који чине основу за израду програма за излазак из кризе, допушта поделу решења на две основне групе.

Прва група решења заснива се на премиси да је подршка финансијском сектору неопходна да би се обезбедила стабилност финансијског система која је у интересу свих грађања. То чиме треба подржати власнике финансијског капитала и надокнадити им губитке од неуспелих спекулација је “техничко” питање и тиче се средстава за излазак из кризе, а не социјалних приоритета.

Другом групом решења предлажу се, веће или мање, радикалне измене којима се уређује финансијски систем и обезбеђује излазак из кризе на рачун смањивања прихода и акумулираних средстава свих оних који су активно улагали у финансијске спекулације последњих десет година. Ако су економију из последњих десет година називали “казино капитализам”, онда треба рећи: „друштво за губитак у финансијском казину никоме ништа не мора компензовати – таква су правила казина“ (Бузгалин и др., 2009., стр. 129). Средства у оквиру овог концепта иду не у комерцијалне банке, већ директно на подршку производње, друштвених послова, решавању социјалних проблема, без посредовања приватних финансијских институција (интереса).

Најрадикалнији пут (од могућих у оквиру капиталистичког начина производње) је социјализација финансија. У ствари то је “хирушка интервенција” у финансијској сфери одстрањивања финансијских токова ради очувања друштвено корисних функција финансијског система. Оваквим корацима се, нарочито, предлаже:

- национализација крупних банкарских институција у циљу јаче гаранције депозита,
- постепена компензација вредности акција акционара банака сразмерно кризи (одговорност за неуспешне финансијске трансакције треба да сноси онај који их је направио а не држава) кроз принудно уједињење у неколико крупних структура и
- друштвено-државна контрола средњих и малих банака (Бузгалин и др., 2009., стр. 130).

Што се тиче гаранција улога, то се оне могу и морају, у пуној мери остварити за трансакционе депозите.

Да би се подржала производња материјалног богатства могу се користити механизми директног државног кредитирања и финансирања, везаног за реализацију производних програма. У Русију, на пример, су, на првом месту, тзв. национални пројекти и програми за прелазак на иновативни тип развоја. Додајмо и то да се баш та политика спроводи у Кина, где је више од 500 трилиона долара, решењем Државног савета подељено: за развој инфраструктуре пољопривреде, научних области; за решавање социјалних, економских и хуманитарних проблема. Оваква одлука, принципијелно, је боља од одлуке које су донеле САД, где је, поновимо, око 700 милијарди долара подељено, као помоћ, приватним финансијским институцијама⁵.

⁵ Преузето од: www.alternativy.ru; www.rspp.ru

Закључак

Крахом финансијског система, који настаје 2008. године, долази до светске економске кризе. Она је производ превелике вере у моћ саморегулације слободног тржишта. Увереност у постојање “мудрости” тржишне економије довела је до тога да се на делатност финансијера није обраћала пажња. Интересантно је у датом контексту запазити да је Ален Гринспен, председник америчких Федералних резерви од 1987. до 2006., изјавио пред комитетом америчког Конгреса да је открио мањкавост у идеологији слободног тржишта и да је његова превелика вера у моћ саморегулације тржишта била грешка. Гринспен је указао да је огромно, и највећим делом нерегулисано тржиште финансијских деривата измакло контроли и да је појачало кризу. Он је био мишљења да најважнији узрок кризе лежи у похлепи и култури необузданих и неодговорних финансијских шпекулација инвеститора са Вол стрита.

Дакле, кривица за кризу је јасно и без дилеме лоцирана у финансијском сектору. Криза је натерала да се и највећи следбеници неолиберализма прихвате нужност економске функције државе кроз државни интервенционизам. У академској заједници, постоји сагласност да тржиште не функционише на начин на који то неолиберална школа проповеда, те да се авантуризам финансијског сектора мора обуздати. Не постоји дилема да држава мора интервенисати како би се спречила пропаст финансијског система, економски клапс и социјални хаос који са тим иде.

Литература

1. Бузгалин, А., Колганов А., Мировой экономический кризис и сценарии посткризисного развития: марксистский анализ, *Вопросы экономики*, бр.1, 2009, С. 119-132.
2. Баффет, М., Кларк, Д., *Баффетология*, Попурии, Минск, 2006.
3. Глазьев, С., *Возможности и ограничения социально – экономического развития России в условиях структурных изменений в мировой экономике: научный доклад*, Нац. институт развития, 2008.
4. Дементьев, Е., *Длинные волныэкономического развития финансовые пузыри*, М.: ЦЭМИ РАН, 2009.
5. Дементьев, Е., *Длинные волнытехнологического развития и экономические кризисы*, М.: ИЭ РАН, 2010.
6. Иншаков О., Белоборожько, А., Фролов Д., *Биржа: эволюция экономического института*, 2-е изд-е, М., 2008.
7. Коньратьев Н. Д., *Большие циклыконъюнктурыи теория предвидения*, М.: Экономика, 2002.
8. Левина, И., К вопросу о соотношении финансового и реального секторов, *Вопросы экономики*, бр. 9, 2006, С. 83-102.
9. Nelson, R., Bringing Institutions into Evolutionary Growth Theory, *Journal of Evolutionary Economics*, No. 1-2, 2002, pp. 17-28.
10. Норт Д., *Институты, институциональные изменения и функционирование экономики*, М.: Фонд экономической книги „Начала“, 1997.
11. Полтерович, В., Гипотеза об иновационной паузе и стратегия модернизации, *Вопросы экономики*, Но. 6, 2009, С. 4-22.
12. Рејнарт, Е., *Спонтани хаос – економија у доба вукова*, Чигоја штампа, Београд, 2010.

13. Фролов, Д., Теория кризисов после кризиса: технологии *versus* институты, *Вопросы экономики*, Но. 7, 2011. С. 17–33.
14. Ћоровић, Е., Процеси деиндустријализације и реиндустријализације – савремени правци структурних промена у светској привреди, *Економика*, бр. 2, 2012, стр. 78-88.
15. Carlaw, K.I., Lipsey, R.G., Webb, R., *The Past, Present and Future of the GTP-Driven Modern ICT Revolution*, Blue Report, 2007.
16. Цветановић, С., Деспотовић, Д., Средојевић, Д., Иновације и циклично кретање привреде, *Економика*, бр. 4, 2012, стр. 1-11.
17. www.alternativy.ru
18. www.rspp.ru
19. www.hbr-russia.ru